

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Збірник наукових праць

Випуск 12

Одеса
"Юридична література"
2001

УДК 343.988

В. Туляков,
кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри кримінального права
Одеської національної юридичної академії

ПРОГРАМИ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Віктимологічна профілактика злочинів, ґрунтуючись на дослідженнях і та аналізові потенційних криміногенних ситуацій та можливостей вчинити злочин відносно конкретних груп потерпілих за допомогою розрахунку індексів можливості вчинити злочин та індексів мотивації злочинів, здебільшого реалізується у формах:

– ситуативної профілактики (усунення об'єкта злочинного зазіхання, ускладнення доступу до нього за допомогою архітектурного планування і застосування засобів активної і пасивної безпеки, зміна мотиваційної цінності об'єкта злочинного зазіхання та ін.)

– громадської профілактики (створення гармонічних відносин усередині громади, компетентність поводження з потенційними жертвами, кооперація населення й органів кримінальної юстиції, створення систем медіації, спрямованих на неконфліктне вирішення критичних ситуацій, організацію сприятливих і гармонічних умов життєдіяльності громади, що знижують соціальну напруженість і готовність до здійснення злочинів)

– індивідуальної віктимологічної профілактики (через забезпечення особистої безпеки і проведення кампаній з навчання потенційних потерпілих засобам нейтралізації конфліктів, вживання спеціальних заходів для потерпілих із підвищеної віктимністю).

По суті, сучасна віктимологічна профілактика служить цілям організації забезпечення безпеки громадян від реальних або потенційних злочинних зазіхань.

Разом із тим, наші дослідження свідчать, що віктимність і злочинність пов'язані складною системою гомеостатичних відносин на різних рівнях соціального буття [1]. У зв'язку з цим, бачиться, що програми віктимологічної профілактики злочинів, крім рішення стандартних питань організації скорочення віктимності, повинні допомагати жертвам в обходженні з емоційною травмою, участі в кримінальному процесі, одержанні відшкодування і рішенні інших проблем, пов'язаних із віктимізацією.

По суті, мова йде про *переорієнтацію віктимологічної профілактики від програм, що мають вузькоутилітарну спрямованість обмеження віктимності, до комплексних державних програм поводження із жертвами злочинів.*

Такі програми повинні бути добре організовані, з чітко визначеними цілями, забезпечені необхідним персоналом (на оплачуваній і неоплачуваній основі) та підтримкою державних агентств.

Світовий досвід свідчить, що такі програми повинні мати можливість забезпечення сучасної системи допомоги жертвам чи, якщо вони спроможні надати тільки обмежені послуги, повинні бути зкоординовані з програмами інших служб з метою забезпечення тривалості підтримки в середовищі жертв злочинів.

До основних напрямків їх діяльності належать:

- вторгнення в кризові ситуації за допомогою забезпечення безпеки для жертв, створення можливості вихлопнути емоції, організації емоційної підтримки в процесі консультування та першої зустрічі жертви з представниками соціальних агентств і правоохоронних органів (це основа основ сучасної концепції поводження із жертвами злочинів). Як правило, така діяльність містить у собі проведення комплексу заходів щодо організації фізичної і психологічної безпеки жертви;
- забезпечення конфіденційності взаємовідносин жертви з представниками правоохоронних органів і соціальних служб, додержання потреб жертви в процесі первинного контакту, надання первинної психологічної допомоги через процес заміщення, дискусії, визнання того, що вона є досі членом суспільства і здійснення злочину по відношенню до неї не переводить її до розряду недоторканих; надання розрядки — можливості для вираження думок, емоцій і почуттів; надання допомоги і підтримки в розумінні того, що страх перед злочином — нормальне явище, і сором не означає, що жертва — нездорова персона; надання допомоги в підготовці до того, з якими наслідками злочину ще має зіштовхнутися жертва; опис і навчання навичкам відновлення контролю над ситуацією; “вимивання” стресу; зниження кризи за допомогою негайного забезпечення особистої безпеки, відновлення потреби жити і приносити щастя);
- негайне надання прямої допомоги (включаючи швидку медичну допомогу, надання тимчасового притулку, їжі, відшкодування власності, допомога дітям, вибирання місця здійснення злочину, транспортні послуги, зміна замків)
- інформаційна підтримка відносно прав жертви на всіх стадіях спілкування з представниками державних агентств і організацій;
- консультування (включаючи емоційну підтримку в процесі індивідуального і групового консультування, що триває, та психологічну допомогу, пряме направлення у притулок, допомогу в заміні речей, зміні місця проживання, забезпечення жертви інформацією про те, як попередити подальшу віктимізацію, до кого звертатися по допомогу для консультування, включаючи уповноважених з прав людини).
- адвокатська діяльність (забезпечення юридичної допомоги, представництва законних прав, захисту інтересів жертви при одержанні страховки, компенсації, залученні держслужб для відновлення власності, допомоги в одержанні притулку, допомоги в кримінальному процесі);
- надання допомоги в процесі розслідування кримінальної справи і судового розгляду, а також інших контактів із системою кримінальної юстиції (інформація про права, персональна підтримка в процесі слухань, забезпечення якнайшвидшого повернення власності, реституції, підтримка в процесі апелювання, забезпечення виконання рішення);

– навчання залучених професіоналів зі спеціальним ухилом на захист права жертви (психологічна підготовка, що включає зняття стресів, недопущення фізичної, психічної, емоційної байдужості стосовно прав жертви; недопущення переносу віктимізації на себе, що призводить до зневір'я в ідеали і систему кримінальної юстиції; зняття посттравматичних стресів від бачення віктимізації жертви);

– попередження віктимізації (попередження первинної і вторинної віктимізації; робота з рецидивними жертвами; зкоординованість програм обмеження віктимізації з програмами і планами попередження злочинності; проведення суспільних компаній з інтеграції потерпілих і органів кримінальної юстиції, створення спеціальних координаційних органів з віктимологічної профілактики) [2].

Перераховані види діяльності в основному здійснюються підготовленими професіоналами, що прагнуть послідовно домогтися як загального зниження у населення страху перед злочинністю, так і обмеження віктимізації за допомогою адресного втручання в життєдіяльність визначених типів жертв. Робота ця досить складна і вимагає високого рівня підготовки. Разом із тим, потреба в такій системі реально існує, та втрачати можливості з віктимологічної підготовки кадрів не можна.

Так, для студентів судово-прокурорського факультету Одеської національної юридичної академії вже протягом чотирьох років читається спецкурс, присвячений основам віктимології і віктимологічній профілактиці злочинів. Однак, здається, що навчання правовим і соціальним аспектам віктимології, методикам посттравматичного консультування, зняття стресів, відпрацьовуванню навичок, що підтримують соціальні зв'язки, навичок медіації вкрай важливі при підготовці всіх спеціалізацій юристів без винятку. Віктимологія — позанормативна наука, і знання її основ може посприяти як у діяльності прокурора, так і держслужбовця чи юрисконсульта, а тим паче, — адвоката.

Разом із тим вирішення комплексу зазначених завдань неможливе без послідовної розробки питань ресурсного і законодавчого забезпечення віктимологічної політики, розробки нормативних стандартів поведінки з жертвами злочинів. Зазначена обставина припускає облік у процесі проведення адміністративної реформи основних принципів віктимологічної профілактики злочинів. На жаль, до даного напрямку через ряд причин останнім часом приділяється все менше уваги. Так, у затвердженій Указом Президента України від 25.12.2000 р. Комплексній програмі профілактики злочинності на 2001–2005 роки даним питанням практично не відведено місця [3], питання компенсаційної підтримки потерпілих також не вирішується через відсутність нормального ресурсного забезпечення і структурної соціально-економічної кризи в державі.

Тим часом організація справедливого поведінки з жертвами злочинів — є першочергове завдання держави, що забезпечує безпеку і благополуччя своїх громадян.

У зв'язку з цим бачиться необхідним подальше пророблення питання створення спеціалізованих органів керування, чиєю діяльністю стала б допомога

жертвам злочинів з ліквідації наслідків здійсненого по відношенню до них злочину. Певні напрацювання з цього мають у прийнятому Верховною Радою України 18.01.2001 р. у першому читанні проекті Закону України “Про попередження насильства в родині” [4]. Зокрема, там передбачене створення спеціалізованих державних агентств віктимологічної профілактики насильства в родині і поводження з жертвами такого насильства. За наявної необхідності скорочення держапарату така діяльність, пов’язана з організацією програмно-цільової, адресної допомоги жертвам злочинів, не може не схвалюватися, тому що в остаточному підсумку саме завдяки їй скорочується рівень злочинності і знижується соціальна напруженість у суспільстві.

Література

1. Див.: Туляков В.А. Виктимология (социальные и криминологические проблемы) — Одеса: Юридична література, 2000 — Раздел V.
3. Див докладніше про це: Handbook on justice for victims. On the use and application of the United Nations Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power // Doc. E/CN.15/1997/CRP. 11. — Rev. ed. — April 1998.
4. Див.: Указ Президента України “О комплексной программе профилактики преступности на 2001–2005 годы” от 25.12.2001 г. — № 1376/2000.
5. Див.: Постановление ВР Украины “О проекте закона Украины о предупреждении насилия в семье” от 18.01.2001 г. — № 2225-III.

УДК [316.346.32+343.9]—053.81

М. Квиртер,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист РФ

МОЛОДЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНА ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В основі поняття “молодь”, проте, як і в основі інших, рядопокладених, понять, таких, як “діти”, “неповнолітні”, “дорослі” та інші, лежать етапи розвитку людства і відповідні до цих етапів особливості формування особистості реалізації її потенціалу, потреб і вимог.

По суті, мова йде про різні життєві цикли фізичної, фізіологічної, психічної, соціальної активності, або про той ступінь перелічених відмінностей, який дозволяє говорити про якісно різні вікові контингенти, кожний з яких відрізняється своєрідністю протікання процесів життєдіяльності.

Попутно зауважимо, що будь-яка диференціація, в тому числі й соціально-демографічна, вже несе у собі ідею і зіставлення, і протиставлення. У даному випадку таке протиставлення відображає реальну картину буття: адже не випадково визнається фактом ситуація, яка зазвичай позначається словами — “конфлікт поколінь”.